

DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİNDEKİ ÇOCUK VE GENÇLERDE ÖZ DEĞER, AKRAN İLİŞKİLERİ VE EBEVEYN YETKİNLİĞİ BOYUTLARI *Self-Worth, Peer Relationships And Parental Competence In Children And Youngsters In Probation System*

Arş,Gör.Münevver ERYALÇIN

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara,
munevvergoker@gmail.com, Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Veli DUYAN

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, duyanveli@yahoo.com,
Ankara/Türkiye

Eryalçın, M. & Duyan, V. (2017). "Denetimli Serbestlik Sistemindeki Çocuk Ve Gençlerde Öz Değer, Akran İlişkileri Ve Ebeveyn Yetkinliği Boyutları", Vol:3, Issue:17; pp: 25-32 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi

Article Arrival Date

07/11/2017

Makale Yayın Kabul Tarihi

The Published Rel. Date

19/12/2017

Anahtar Kelimeler

öz değer, akran ilişkileri,
ebeveyn yetkinliği, denetimli
serbestlik, suça sürüklenen
çocuk

Keywords

self-worth, peer relationships,
parental competence,
probation, juvenile
delinquents

ÖZ

Bu çalışma, suça sürüklenen ve toplum temelli bir hizmet modeli olan denetimli serbestlik sisteminde dâhil olan çocukların öz değer, akran ilişkileri ve ebeveynlerinin ebeveyn yetkinliği üzerine bir analiz sunmaktadır. Özdeğer, akranlarla ilişkiler ve çocuk-gençlerin ebeveynlerinin ebeveyn yetkinliği denetimli serbestlik uygulamalarında ve mesleki hizmetlerin sunumunda değerlendirilmesi gereken belirleyici dinamiklerdir. Düşük özdeğer, olumsuz rol model ile ilişkiler, çete gruplarına dâhil olma, düşük ebeveyn yetkinliğine sahip ebeveynler denetimli serbestlik sistemindeki çocuk ve gençlerin yükümlülüklerini yerine getirmeme, yeniden suç işleme ve topluma uyum sağlayamama gibi olumsuz çıktılara neden olabilmektedir. Denetimli serbestlik sisteminde çocuk ve gençlerin kendilerini değerli, yetkin ve etkili hissetmeleri, akran ilişkilerinin düzenlenmesi, ebeveynlerinin ebeveynlik becerilerinin geliştirilebilmesi için danışmanlık hizmetlerinin verilmesi gerekmektedir. Denetimli serbestlik kapsamında çocuk ve gençler için planlanan uygulama ve müdahale sürecine akranların, ailenin katılımı ve aktif rol alması tedavinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır ve özellikle çocuk ve gençler için denetimli serbestlik sisteminde yürütülen müdahale programlarının etkililiği açısından kritik öneme sahiptir.

ABSTRACT

This study presents an analysis of the self-worth, peer relationships and their parent's parental competence of the children and youngsters in probation system as a community-based model. Self-worth, peer relationships and parental competence are determinative dynamics that should be assessed in probation practices and in the delivering of professional services. Low self-worth, relationships with negative role model, inclusion in gang groups, parents have low parental competence cause some negative outputs such as; children and youngsters do not to fulfill their obligations, do not to fit into society and re-offending. In probation system, counseling services should be provided for children and youngsters to feel themselves valuable, competent and effective, the organization of peer relations, the development of parents' parental skills. Peer and parent participation and taking active role in the process of the planned intervention and practices for children and youngsters constitutes an important dimension of treatment. Especially these factors have critical importance for effective intervention programs for children and youngsters in probation system.

1. GİRİŞ

Suçta sürüklenen çocuk ve gençlerin suça yönelme motivasyonlarını etkileyen öz değer duygusu, akran ilişkileri ve ebeveyn yetkinliği üzerinde tartışılması gereken önemli unsurların başında gelmektedir. Kimliğin inşasında çocukluk ve ergenlik çağının önemlice bir bölümünü kapsamakta ve bireyin öz değerinin büyük bir kısmı aile içinde şekillenmektedir. Çocuk ve gencin suça sürüklenmesine ilişkin risklerin, koruyucu faktörlerin neler olduğu; yeniden suça sürüklenmenin önlenmesi için oluşturulan koruyucu-önleyici programların etkililiği, pro-sosyal davranışların nasıl kazandırılacağı ve pekiştirileceği üzerinde tartışılmaktadır. Bu süreçte çocuğun ve gencin sahip olduğu öz değer, kendine ve sosyal çevresine ilişkin algısı ve suç eylemine ilişkin motivasyonunun kritik edilmesi oldukça önemlidir.

2. ÇOCUK SUÇLULUĞUNA İLİŞKİN TARİHSEL PERSPEKTİF VE DENETİMLİ SERBESTLİK

Neil Postman (1982), Batı toplumlarında “çocukluk” kavramının 15. Yüzyılda matbaanın gelişmesinden sonra ortaya çıkmaya başladığını ileri sürmüştür. İletişim ve öğrenmenin yeni metodunun gelişiminin bir sonucu olarak çocukluk yaşı yedi yaşın üstüne ve şu an ergenlik olarak bilinen yaşa kadar uzamıştır. 18. yüzyılda Londra da ergenlik dönemi öncesinde 9 yaşındaki bir kız çocuğunun mahkeme tarafından ölüm cezasına çarptırılması örneğine bakıldığında, genç bireyler için düzenlenmiş spesifik bir suçluluk yasasının olmadığı görülmektedir. İlk çocuk suçluluğu yasası 1899 da Chicago da oluşturulduğu için Çocuk adalet sisteminin Birleşmiş milletlerde başladığı düşünülmektedir. Suçluluk ile ilgili yasalar oluşturulmadan önce toplumlar genç suçluları küçük yetişkinler gibi ele alma eğiliminde olmuştur (Shoemaker, 2009).

19. Yüzyılda İngiltere’ de 7 yaşın altındaki çocukların suç eylemlerinden sorumlu olmadığı düşünülüyordu. Özellikle suça sürüklenen çocukların ciddi şiddet suçları işlemelerinin önüne geçmek ve toplumdaki uzaklaşmaları için “sığınma evleri” inşa edilmiştir. 1825’ te New York ve sonrasında Boston ve Filedefiya’ da kurulan sığınma evleri zaman içinde çocukların sadece rehabilitasyonunu değil, mesleki eğitim ve yaşam becerilerinin öğretilmesi işlevini de yerine getirmesi gerektiği tartışmalarına konu olmuştur. Bu yenilikçi fikirler devlet reform okullarının zeminini oluşturmaktadır (Price, 2009).

Gençleri hedef alan reform okulları, eğitim okulları ve teknik okullar kurulmuştur. Spesifik olarak çocuk ve gençlere özgü kuruluşlar 19. Yüzyılın sonunda oluşmaya başlamıştır. 19 yüzyılın ilk yarısında genç bireyleri hedef alan özel ve kamu kuruluşları kurulurken, özel hayırsever kuruluşlar (Hullhouse ve Chicago Kadın Klubü gibi), çocuk adalet sisteminde yeni düzenlemelerin yapılması için çağrıda bulunmuştur. Yasal dönüşümler ve sosyal düşünmedeki değişimler çocuk mahkemelerinin kurulmasına ve çocuk suçluluğuna ilişkin ayrı bir yasanın oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Endüstrileşme, kentleşme ve teknolojik gelişim gibi sosyal değişimlerin sonucunda kuralları ihlal eden gençler için yasal düzenleme ve mahkemelerin gelişmesi yüzyıllar sürmüştür. Çocuk suçluluğunun yetişkin suçluluğundan ayrı olarak ele alınması, çocuklarda ve gençlerde reşit olma yaşının kıstas alınması ile birlikte, yargılama sürecinde tutuklama ve özgürlüğünden yoksun bırakma yerine alternatif yaptırımlar tercih edilmeye başlanmıştır (Shoemaker, 2009). Çocukluk algısındaki değişimler ve modern çocukluk paradigmasının gelişimi ile birlikte suça sürüklenen çocuklara ilişkin izlenen süreçlerde sosyal, psikolojik ve psikiyatrik dinamiklerin de değerlendirildiği ve yaptırımlarda iyileştirme anlayışının vurgulanmaya başladığı görülmektedir. Denetimli serbestlik toplum temelli bir sistem olarak iyileştirme ve rehabilitasyon temelinde profesyonel hizmetler sunmaktadır.

Denetimli Serbestliğin dünyada ilk geliştiği ve ilk örneklerinin görüldüğü İngiltere, Amerika, Almanya, Hollanda, İsviçre gibi gelişmiş ülkelerde, denetimli serbestlik kararları, özellikle suça sürüklenen çocuk ve gençler için hapis cezasına alternatif tedbir ve hükmün ertelenmesi şeklinde verilmiş, bu süreçte gönüllüler tarafından çocuk ve gençlerin denetim ve gözetimi yapılmıştır. 20. yüzyılda modern devlet algısının gelişmesiyle birlikte şartlı tahliye, tecil edilmiş ceza, koşullu salıverilme, bazı haklardan mahrum bırakma gibi yeni infaz şekilleri gelişmiş; modern yaptırım sistemleri için altyapı oluşmaya başlamıştır (Nursal ve Ataç, 2006; Yavuz, 2011; Oktik, 2013).

Kalmthout ve Durnescu (2008)’ ya göre denetimli serbestlik erken müdahale çalışmaları, kamu yaptırımları, kamu tedbirleri, çocuk ve gençler için ıslahevlerindeki çalışmalar, süpervizyon, yaptırım olarak denetim ve suçu engelleme çalışmaları gibi sosyolojik bağlama sahip bir alandır (Akt: Oktik, 2013). Çocuk-gençlerin tutuklanmasının azalması ve iyileştirme anlayışına dayalı toplum temelli uygulamaların artmasına rağmen alkol ve sigara kullanımı, çocuk çeteleri, akran zorbalığı ve çocuk suçluluğunun farklı görünüşleri toplumda halen devam etmektedir (Shoemaker, 2009). Çocukların suça sürüklenme nedenleri ve risk faktörleri biyolojik, psikolojik ve sosyolojik perspektiflerden ele alınmış ve açıklama getirilmeye çalışılmıştır. Çocuk suçluluğuna ilişkin güncel araştırmalar, suça sürüklenmede salt tek bir nedenin ileri sürülemediği çoklu faktörlerin ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çalışmada çocuk ve gençlerin suça sürüklenmesi özdeğer, akran ilişkileri ve ebeveyn yeterlikleri açısından ele alınmaya çalışılacaktır.

3. SUÇA SÜRÜKLENME VE ÖZ DEĞER

Öz değer, öz güven ve öz saygı kelimeleri birbirlerinin yerine kullanılabilir. Birbiriyle kuvvetli ilişkisi olan öz' e dair bu kavramların her biri farklı anlama sahiptir. Ras (2016)' a göre, insanın az çok bilinçli olarak doğrudan ya da dolaylı olarak kendine biçtiği değeri, doğal ve evrensel bir insani ihtiyacı ifade etmektedir. Özdeğer, arkadaş veya içinde yaşanan gruplarla ilişkilerde bireyin kendisine duyduğu saygının toplamından oluşur: çocuk olarak ailedeki durum (iyi veya kötü çocuk olma); yetişkin olarak ailedeki durum (iyi ya da kötü ebeveyn olma) buna örnek verilebilir.

Modern toplumlardaki insanlar pek çok sosyal role sahiptir ve hem kişinin davranışı hem de başkalarının kişiye nasıl davranması gerektiği açısından sayısız normatif sonuçlar bu rollerle bağlantılıdır. Hem davranış hem de davranış şekli, her an hayatımızı şekillendiren, dikkate alınmadığında yadırganmaya ve sosyal dışlanmaya neden olacak; itina gösterilmesi durumunda kişiye ciddi, cesur ve karizmatik olma gibi toplumsal saygınlık katacak sosyal koşullar, gelenekler ve idealler tarafından belirlenir. Öz değer bireyin kendisi için kıymetli olan, aranan öz"dür. Sahip olunan toplumsal roller yanında bir tane bireysel bir şahsiyete sahibizdir. Asılolan davranışın başarılı bir öze olan talepten motive olmuş olması ve bunun öze zarar vermek yerine onu desteklemesidir (Stoecker, 2016). Satir (2001)' e göre "öz değer" kişinin kendisi hakkında sahip olduğu duygular ve fikirleri ifade etmektedir. İnsanların içlerinde ve aralarında olup bitenleri etkileyen temel faktör öz değerdir. İnsanların kendi varlıklarının anlamını ve değerini anlamaları önemlidir. Yüksek öz değer edinmek sınırsız kaynakların ortaya konmasını sağlamaktadır.

Reckless tarafından ortaya atılan benlik kuramına göre, iyi bir benlik saygısı gelişimi bireyin suça sürüklenme olasılığını azaltmaktadır. Benlik saygısı ve öz değer gelişimi çocuğun erken gelişim dönemlerinde başlamaktadır. Güncel çalışmalar benlik saygısı ve öz değer geliştirilebilecek dinamik kavramlar olduğunu (özellikle lise çağlarında); önceden planlanmış ve yüzeysel düzenlemelere göre değil gerçek yaşam deneyimlerine bağlı değişebileceğini vurgulamaktadır (Shoemaker, 2009).

Gençlerin kendi öz değerini sahip olduğu kaynaklar, güç, gençlik ve statü gibi göstergelere dayalı olarak değerlendirmesi sentetik kimlikler geliştirmesine ve bu anlam yüklenen göstergelerin yokluğunda da öz değer düşmesine neden olabilmektedir. Öz değeri düşük olan bireyler kendilerini genellikle başarısız, etkisiz olarak tanımlar. Bütün bu inanç ve söylemler sonucunda benlik alkol ve uyuşturucu maddelerin kullanımına, bağımlılığa ve diğer kaçış araçlarına açık hale gelmektedir. Levy (1997), ergenlik çağındaki suça sürüklenen ve suça sürüklenmeyen 365 Avustralyalı kız ve erkek ile yaptığı çalışmada, daha ciddi suç işlemiş olanların suç işlemeyenlere nazaran daha negatif öz benlik algısına ve daha düşük öz değere sahip olduklarını belirlemiştir.

4. SUÇA SÜRÜKLENMEDE AKRAN İLİŞKİLERİ

Ergenlik döneminde, ergenler bireyselleşme sürecinde ebeveynlerinden ayrışıp farklı akran gruplarına yönelmekte; kendine ilişkin işleyişi, kalıplaşmış değerleri ve düzeni olan gruplara dahil olmakta ve onların istenmeyen değer ölçütlerini bile kabul edebilmektedir. Akran grupları, çeteler ve partner ilişkisi kimliğin sosyal çevre içinde inşasında, farklı rollerin üstlenilmesine ve kendilik imgesinin oluşmasında kritik öneme sahiptir (Söylemezoğlu, 2013). Akran grubuna dâhil olma, aidiyet geliştirme, biçilen rolleri sürdürme, grup üyeleri tarafından gence verilen değer ve grup içindeki statü gencin sentetik bir kimlik oluşturmasında ve öz değer seviyesinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Tüm insanların kendilerini iyi ve önemli hissetme; başarılı olduğunu bilmeye ihtiyaç duyduğu varsayılmaktadır. Kimliğini biçimlendirme ve keşfetme sürecindeki gençlerin bu isteklere karşı daha hassas olduğu söylenebilir. Aile içi ilişkilere ve okulda başarıya odaklanan gençler, akran desteği edinme ve akranları tarafından kabul edilmeye yönelik daha az çaba gösterme eğiliminde olabilmektedir. Aile ve okulda statü ya da bir temsiliyete sahip olamayan gençlerin daha fazla akran desteği arayışında bulunması olası görülmektedir. Akran etkisine açık olmanın özünde suçluluğa yol açacağı düşünülmemelidir. Pozitif destekleyici arkadaşlık ilişkileri anti sosyal ve uyumsuz davranışları engelleyebilmektedir. Sosyal bağ kuramına göre, aile, arkadaşlar ve okul bağlamında gelişen bağlar, bireyin topluma bağlanmasını ve toplumsal norm ve değerlere uygun hareket etmesini sağlamaktadır. Fakat bu bağın kurulamadığı ya da zayıf sosyal bağ kurma durumlarında akran grubu içinde çocuk ve gençler riskli davranış geliştirmeye daha açık hale gelmektedir. Sosyal bağ açısından suç davranışına yönelen dinamikler ele alındığında, eylemlerin otorite figürünün gözetiminden uzakta gerçekleştirilmesi onların çekici hale gelmesinde etkindir (Oktik, 2013; Shoemaker, 2009).

Özellikle geleneksel toplumla zayıf bağlara sahip gençler kendi öz değerine ilişkin daha büyük endişelere sahip olacak; sapma davranışlarını daha az kontrol edebilen, arkadaşları arasında statü kazanmak için her şeyi yapmaya gönüllü olan ve yasa dışı davranışları daha çok kabul eden akranlarıyla bir arada olma eğiliminde olacaktır. Schwendinger' in suçlulukta araçsal kuramı, suçlulukta doğrudan gencin sosyal dünyasına odaklanmaktadır. Bu dünyada gençler arasında sosyal statü için sürekli bir rekabetin varlığından ve hemen hemen her şeyin değiştirilebilecek bir eşya olarak görüldüğünden bahsedilmektedir (Johnson, 1979).

Akran grubu ve suç ilişkisini açıklayan suçlu alt kültür kuramına göre, çocuk ve gençler grubun suç becerilerini ve sapma değerlerini rol modeller sayesinde öğrenmekte; şiddete başvurarak öfke ve düş kırıklıklarını boşaltma ve prestij sağlamaya çalışmaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre çocuk ve gençler grup içinde yoğun ve sürekli şiddet ve suç davranışlarıyla yüz yüze kalırlarsa bu davranışları rasyonelleştirme ve içselleştirme eğilimleri artmaktadır. Suçlu tutum ve davranışları öğrenme, meşrulaştırma, davranış modelleme, fırsat sağlama ve mesajları aktarma akran grubu içindeki çocuk ve genç için oldukça yönlendirici olabilmektedir (Oktik, 2013).

Bazı çocuk ve gençler düşük öz değerlerini telafi etmek için çetelere katılma ve çete üyesi olmayı bir çare olarak görebilmektedir. Bunun sonucunda suç işleyerek kendini kanıtlamaya, düşük olan öz değerini yarattığı eksikliği yüzeysel şekilde tamamlamaya çalışmaktadır. Fakat bu süreç, suç davranışının sosyal dışlanmaya; çocuk ve gencin öz değerinin düşmesine ve yeniden suça sürüklenmesine neden olduğu bir kısır döngüde ilerlemektedir.

Çeteye dahil olma ile öz değer arasındaki ilişkinin araştırıldığı çete aktivitelerine katılan 427 genç ile yapılan bir çalışmada öz değer ile çeteye dahil olma arasında anlamlı negatif bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Suç davranışlarının benlik saygısını artırmaya yönelik girişimleri yansıttığı öncülü ilk kez 1955' te A.K. Cohen tarafından ortaya konulmuştur. Bu öncüle ek olarak 1972' te Gold ve Mann birden fazla suça sürüklenen gençlerin önemli bir kısmının daha az suça sürüklenmiş olan gençlere göre benlik saygısı testinde daha düşük benlik değerlendirmeleri ortaya koyduğunu bulmuştur (Hermann ve diğ., 1997). Michigan Üniversitesi, sosyal araştırmalar enstitüsünde öz değer üzerine yapılan çalışmada özellikle lise çağındaki gençlerin öz değerini dışsal kaynaklara, diğerlerinden aldığı onaya, akademik performansa dayandırdığı; daha fazla stres, öfke, akademik başarı, ilişki sorunları ve yüksek miktarda alkol, madde kullanımı ve yeme bozuklukları bulunduğu belirlenmiştir. 600 öğrenciye bir yıl boyunca mezun olmadan önce dönem donunda ve bahar döneminde 3 kez anket uygulanmıştır. Yüksek öz değere sahip olan öğrencilerin özdeğerinin % 80 ini akademik yeterlik, % 77'ini aile desteği, % 66'sını diğerlerinden daha başarılı olmaya ve kadın öğrenciler ise % 65- 70 oranında dış görünüme dayandırmaktadır (Crocker ve Knight, 2005). Çocukluk döneminde bağlı ve bağımlı olunan; rol model olarak özdeşim kurulan ebeveynler, yakınlar veya çevredeki diğer yetişkinlerin sunduğu modellere dayanarak kişilik şekil kazanır. Benlik ideali ve süperego ideali (ahlaki değerler) ve öz değer ebeveynlerin hareket tarzı, konuşma tarzı, kullandığı ifadeler, eğilimler, beceriler, fiziksel ve zihinsel hastalıklara kadar pek çok dinamiğin bileşiminden oluşmaktadır (Ras, 2016).

5. ÖZ DEĞER İNŞASINDA AİLE ORTAMI VE EBEVEYN YETKİNLİĞİ

Çocuğun ve gencin kimlik gelişimi ve davranışları içinde büyüdüğü ailede karşılaştığı tutum ve davranışlardan doğrudan etkilenmektedir. Ebeveynlerin yetkinliği, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayabilme, onlara ilgi ve sıcaklık gösterebilme ve onlarla etkili ve açık iletişim kurabilmeleri ile belirlenmektedir. Ebeveyn yetkinliği bir çocuğun bakımı ve yetiştirilmesinde ebeveynin becerilerini ve kapasitesini ifade etmektedir.

Ebeveyn yetkinliği, 'ebeveynin çocuğunun bakım ve yetiştirilmesiyle ilgili görevler hakkında sahip olduğu kendi kapasitesine dair yargıları ve inançları'dır. Yüksek ebeveyn yetkinliği, anne babaların çocuklarıyla olan etkileşimini olumlu etkilemekte; düşük ebeveyn yetkinliği ise anne babalık görevlerinin yerine getirilmesine engel olup çocuklarıyla olan etkileşimini olumsuz etkileyebilmektedir. Yüksek ebeveyn yetkinliği beraberinde çocukla olumlu iletişim kurma, çocuğa uyarıcı bir çevre sağlama, kabul etme ve etkili iletişim kurabilme gibi becerileri de sağlamaktadır. Düşük ebeveyn yetkinliği ise ebeveynlerin çocuğunu olumsuz olarak algılamasına ve çocukta davranış problemlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ebeveyn yetkinliği, ebeveynlerin disiplin anlayışı, çocuklarla etkin ve kaliteli zaman geçirme, onların ihtiyaçlarına cevap verebilme, akademik

başarılarına katkı sunma gibi ebeveynlik becerilerinden büyük ölçüde etkilenmektedir (de Montigny ve Lacharite, 2005).

Satir (2001)' e göre aile dünyanın minyatürüdür. Ebeveynlerin kullandığı her kelime; yüz ifadesi, mimik veya yaptığı hareket çocuğa öz değeri hakkında bir mesaj vermektedir. Aile içinde çocuğa öz değer duygusu aşılırken ebeveynlerin tutum ve yaklaşımlarının yargılayıcı değil destekleyici ve sevgi dolu olması gerekmektedir. Sorunlu ve sağlıklı iletişim kalıplarına sahip ailelerde öz değer düşük; iletişimin dolaylı, belirsiz; kuralların katı, zalim, tartışmasız ve toplumla ilişkilerinin suçlayıcı, korku dolu olduğu görülmektedir. Evlilikte ebeveynlik baskılarının artışı evlilik ilişkisinin ihmaline yol açabilir. Ebeveynler sorumluluklarını yerine getirmediği sistem aksar ve çocukların bireysel gelişimi de olumsuz etkilenebilir. Bireyin aile içindeki rolü, öz değer duygusunu doğrudan etkilemektedir. Her çocuğun doğduğunda var olan ve büyürken karşılaştığı tutumları kapsayan bazı " atmosferik etkiler" vardır. Aile planını etkileyen gebelik, tek ebeveynlik, hastalık, işsizlik gibi olumsuz durumlar ebeveynin ilgisinin bebeğe odaklanmasını engelleyebilir. Ebeveynlerin evlilik ilişkisi ve kendi aileleriyle olan bağları, bilinç seviyeleri ve iletişim becerileri çocuğun öz değerini belirleyen önemli atmosferik etkilerdendir.

Çocuğun ahlaki ve değerler sisteminin inşasında aile temel kurumdur. Genç bireylerin kimlik inşası ve öz değer kalıplarının gelişimi sürecinde ebeveynlerin ilgisi, denetimi ve takibi oldukça belirleyici bir rol oynamaktadır. Ebeveyn süpervizyonu, çocuğun arkadaşlık ilişkileri, boş zaman aktiviteleri, okul sonrası etkinliklere katılımı, evdeki görev ve sorumluluklarının takibi ve akademik performansının izlenmesi gibi süreçleri kapsamaktadır. Ebeveynlik yetkinliği ele alınırken farklı derecede ebeveyn katılımı, ilgi ve gözetimin yer aldığı ebeveynlik stillerinin irdelenmesi gerekmektedir.

İzin verici ebeveynlik fazla ilgi, hoşgörü; yetkeci ebeveynlik yüksek itaat beklentisi, zayıf ebeveyn-çocuk ilişkisi ve katı sorumluluk anlayışı; ihmal edici ebeveynlik, ilgi yoksunluğu ve rehberlik eksikliği; yetkili (demokratik) ebeveynlik ise ilgi, rehberlik ve karşılıklı iletişime dayalı ebeveynlik stilleri olarak karakterize edilmektedir (Kenney ve diğ., 2015). Ailesi tarafından terk edilen, reddedilen; ev içinde çatışma ve şiddet gören ve büyüyen; yetersiz süpervizyon altında ve ihtiyacı olan sıcaklığı ve ilgiyi görememiş çocuklar suça sürüklenme riskine karşı açık hale gelmektedir (Wright ve Wright, 1994; Hoeve ve diğ., 2009). Pek çok çalışmada aile ortamındaki; ebeveynlerin uygunsuz davranışı, aile içinde çatışma, şiddet, alkol kullanımı, aile içi iletişimin zayıflığı, çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmaması, ebeveyn gözetiminin yokluğu ya da yoğun gözetim gibi bazı dinamiklerin çocuğun suça sürüklenmesine zemin oluşturduğu belirlenmiştir (Hagon ve Foster, 2001; Sharma, 2012). Aile içindeki çatışma ergenlik dönemindeki çocuğu karmaşıklık, yönsüzlük ve amaçsızlığa sürüklemekte; çocuk ve ebeveyn arasında yabancılaşmaya neden olmaktadır (Catalano vd., 1992).

Ebeveynlerin aşırı kontrolü ergenlik çağındaki çocuğun psiko-sosyal ve duygusal ihtiyaçlarına cevap vermemekte; otonomi geliştirebilmesi için diğerleriyle iletişim kurma cesaretini kırmakta ve sosyal yeterlik geliştirebilmesinin önünde engel oluşturmaktadır (Barber, 1996). Sosyal olarak yetkin hissedememe ve otonomi kaybı çocuğun düşük öz değer geliştirmesinde oldukça belirleyici faktörlerdir. Bu bağlamda, ebeveynlerin çocuklarının arkadaşlık, okul, sosyal çevre ve boş zaman etkinliklerini kontrol ederken ve onlara süpervizyon sağlarken ölçülü bir tutum sergilemeleri, çocuğun kendine ilişkin değer algısını, sosyal yetkinlik düzeyini ve cesaretini artırmasında önemli rol oynamaktadır. Laible ve Carlo (2004) çalışmalarında, annelerinden algılanan kontrolün yüksek olduğu çocuklarda öz değer düşük çıktığı; çocukların ebeveynlerinden aldıkları destek ne kadar yüksek ise öz değerlerinin de o kadar yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ebeveyn ilgi ve denetiminin yokluğu gençlerde riskli içme davranışına neden olurken ebeveyn desteği, izleme ve kabulü gençleri riskli içme davranışından korumaktadır. Riskli içme davranışı olan gençlerin akademik başarı, okul yaşamına uyum sağlama ve derslere devam konusunda da başarısız olması pek çok araştırmanın bulguları arasındadır. Bu sadece içkinin somatik görünümüleri (letarji, sarhoşluk, uyku hali) ile değil genç bireylerin okul yaşamında akademik olmayan süreçlere daha fazla odaklanması ile ilgili olabilmektedir (Kenney ve diğ., 2015).

Laible ve Carlo (2004) çalışmalarında ebeveynlik stilleri ile ergenlerin okul başarıları, madde kullanımı ve psiko-sosyal uyumu konularında ebeveynin belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Özellikle ebeveynlik ile ilgili son dönemlerdeki çalışmalar ergenlik dönemindeki çocuğun problemlili uyum göstermesinde (madde kullanımı ve depresyon) ebeveynlik stillerinin çok vurgulandığı; ergenlerin

güçlerini geliştirebilmesi için ebeveynlik boyutlarının nasıl teşvik edileceğinin ise çok vurgulanmadığı görülmektedir.

Yüksek öz değere sahip çocuk ve gençler yetiştirmek ailede temeli atılan ve toplum ortaklığında devam eden önemli bir süreçtir. Ailenin huzurlu bir ev atmosferi sunması ve olumlu modelleme yapmaları ve eski tarz yetiştirme ve disiplin etme kalıplarını güncellemeleri gerekmektedir. Satir (2001), başarılı bir ailede şunlara dikkat çekmektedir. Aile içinde yetişkinler bir takım gibi çalışır ve birbirlerine karşı açıktır. Birbirlerine saygı ve güven duyar, farklılıklarından öğrenir ve benzerlikleriyle birleşirler. Çocuklarına öğretmek istedikleri davranış biçimlerini modellerler.

Ebeveynden alınan destek ve sıcaklık, sempatinin geliştirilmesini, çocuğun anlayabilme kapasitesini, başkalarının sıkıntılarına duygusal olarak tepki verebilmeyi, sosyal yeterlik ve akran ilişkilerinde başarının ve öz değerın yüksek oluşunu etkilemektedir (Laible ve Carlo, 2004). Ebeveynlik ve suçluluk üzerine yapılan araştırmalar çocuk ve genç için düzenlenen denetimli serbestlik programlarına ebeveyn katılımının ne denli önemli olduğuna ilişkin net gerekçeler ortaya koymaktadır (Hoeve ve diğ, 2009).

Denetimli serbestlik, çeşitli onarıcı hizmet modellerinin geliştirilmesi ve psiko-sosyal hizmetlerin sunulmasını sağlayan kurumsallaşmış bir sistemdir. Fakat Türkiye denetimli serbestlik sisteminde çocuk ve gençler için entegre edilmiş aile odaklı programlar bulunmamaktadır. Bu bağlamda denetimli serbestlik kapsamında geliştirilebilecek etkili tedavi yaklaşımlarında çocuk ve gençler için planlanan uygulama ve müdahale sürecinin her aşamasına ailenin katılımı ve aktif rol alması tedavinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

6. ETKİLİ TEDAVİ YAKLAŞIMLARI VE AİLENİN KATILIMI

Aile çocuğun güçlü yönleri, ihtiyaçları, ve deneyimleri hakkında en güvenilir potansiyel kaynaktır. Denetimli serbestlik sürecinde rehabilitasyon ve davranışsal değişim temel hedeftir. Aileyi merkeze alan bir yaklaşım müdahale sürecinde daha geniş etki alanına sahiptir. Çocuk ve genç için ruh sağlığı hizmeti, alkol ve madde kullanımı için rehabilitasyon hizmeti ve diğer psiko-sosyal destek hizmetleri sunulması söz konusuysa ebeveynler bu hizmetlerin planlanmasında ve kaynaklara nasıl ulaşılacağı konusunda; çocuklarını ev içinde nasıl idare edebilecekleri ve onlarla nasıl iletişim kurmaları gerektiği konusunda danışmanlık ihtiyacı duyabilir. Ev içinde ebeveynin ve denetimli serbestlik sürecinde uzmanların (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog) yoğun gözetimi çocuğun ve gencin yeniden suça sürüklenme olasılığını azaltabilir (Garfinkel, 2010).

En etkili ve başarılı programlar aile etkileşimine vurgu yapan programlardır. Bu programlar çocuğu eğitmek ve ona süpervizyon sağlamak için en iyi pozisyona sahip olan yetişkinlere beceri kazandırmaya odaklı programlardır. Çocuğu-genci korkutma ve cezalandırmaya dayalı geleneksel müdahale ve yöntemler en az başarılı programlardır. Etkili ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi, okul başarısının artırılması ve daha fazla gözetimin sağlanması için geliştirilmiş tedavi programları problem davranışın azaltılmasında başarıya ulaşmıştır. Fonksiyonel aile terapisi, Multi sistematik terapi (family integrated transitions) ciddi duygusal bozukluk ve suç geçmişine sahip gençler ve aileleri ile çalışmaya odaklanmıştır. Fonksiyonel aile terapisi 11 yaş ile 18 yaş arasında suça sürüklenen, şiddet ve madde kullanma suçuna karışmış gençleri hedef grubuna almaktadır. Program ailenin problem çözme becerilerinin artırılarak duygusal bağlantıların geliştirilmesi ve aile üyeleri arasındaki etkileşimlerin değiştirilmesini odak almaktadır. Multisistematik terapi, sapkın akran grubu ve düşük akademik performans ile başa çıkmada ebeveynlere yardım eden aile odaklı bir programdır. Program değerlendirmeleri MST' nin yeniden suça sürüklenme oranlarını azaltmada etkili olduğunu göstermektedir (Greenwood, 2008). Multi sistematik terapide personel, her gencin ve ailesinin ihtiyaçlarına uygun şekilde bireysel olarak tasarlanmış; aile terapisi, bilişsel davranışsal ve aile beceri eğitimi tekniklerin kombinasyonundan oluşan bir yöntemden yararlanmaktadır (Garfinkel, 2010).

Bazı meta analizler suça sürüklenen çocuklar için en etkili tedavi yaklaşımlarının yakın süpervizyon ve savunuculuk ile desteklenen bilişsel-davranışsal bileşenlere sahip olduğunu göstermektedir. Kurumsallaşmamış programlar, yoğun vaka yönetimi (sistem birliği ve bakımın devamı); davranışsal terapiler (olumsallık sözleşmesi); Multi-sistematik terapi (MST); onarıcı programlar (denetimli serbestlik sistemi) ve yetenek eğitimleri etkililiğe ilişkin iyi kanıtlar sunmaktadır. Kurumsallaşmış programlar, etkili davranışsal programlar (bilimsel aracılık ve stres aşılama eğitimi); uzun süreli toplu

konut programları, vaka yönetimi yaklaşımı ve yetenek eğitimi (öfke-yerine koyma ve bilişsel yeniden yapılandırma) gibi etkili örneklere sahiptir (Roberts, 2004, 369).

Sosyal hizmet uzmanları daha spesifik olarak çocuk ve gençlerin davranış bozukluklarının tedavisinde en güçlü kanıt bilgisine dayalı olan tedavilerin aile yönetimi eğitimi, multi-sistemik tedavi, bilişsel problem çözme eğitimi ve yetenek eğitimi ile fonksiyonel aile terapisi olduğu yönünde görüş birliğine varmışlardır. Çocuk ve gençler için kanıt bilgisine dayalı aile müdahaleleri, aile birliği, ebeveyn gözetimi ve süpervizyonu ile ebeveynlik becerilerinin güçlendirilmesine vurgu yapmaktadır. Kanıt dayalı uygulamaların temelinde, denetimli serbestlik süresinin başarıyla sonuçlanabilmesi için ebeveynliğin kritik öneme sahip olduğunun farkına varılması yatmaktadır (Kazdin, 2002; Schwalbe ve Maschi, 2010). Denetimli serbestlik için alternatif çerçeve sunan bir diğer program aile destek yaklaşımıdır. Bu yaklaşım denetimli serbestlik altındaki bireyler için kalıcı bir kaynak olarak aileyi tedavi eden güçlere dayalı bir stratejidir. Aile destek yaklaşımı eğitimi alan denetimli serbestlik uzmanları ailenin, yakın destek sistemlerini ve vaka planlama sürecinde anahtar aile üyelerini içeren sosyal destek ağının bir değerlendirmesini yapar (Schwalbe ve Maschi, 2010).

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Öz değer çocuk ve gençlerin aldıkları kararların sorumluluğunu üstlenmelerinde; sorunların altından kalkma becerilerinin yüksek olmasında; daha başarılı ilişkiler kurulmasında; önemli aşamaların ve kilit noktalarının kolayca aşılmasında temel bir role sahiptir (Ras, 2016). Çocuk ve gençlerin öz değerini artıracak çalışmalar yapmak ve onlara kendilerini ifade edebilecekleri alanlar sunmak, suça sürüklenmelerinin olumsuz etkilerinin elimine edilmesini sağlamada ve tekrar suça yönelmelerini engellemede kilit bir role sahiptir.

Gençlerin kendilerini değerli, yetkin ve etkili hissetmelerine yardımcı olmak; yetişkinliğin sorumluluklarını yerine getirmeleri için onlara cesaret, kararlılık, sağlıklı öz güven geliştirmeleri ve enerjilerini verimli şekilde aktaracakları kaynaklar bulmalarında ebeveynlere önemli roller düşmektedir (Satir, 2001). Denetimli serbestlik uzmanlarının çalışmalarında aile ile iletişim kurmaları vakanın risk ve ihtiyaç profiline bağlı olarak (risk-ihtiyaç ilkesi) ve ebeveynlerin denetimli serbestlik uzmanları ile çalışmaya ve işbirliğine gönüllü olmasına (duyarlılık ilkesi) bağlıdır. Gençlerin işbirliğine açık olmadığı noktada denetimli serbestlik uzmanları ebeveynleri sürece dâhil etmeleri gerekmektedir (Schwalbe ve Maschi, 2010).

Denetimli serbestlik sisteminde suça sürüklenmenin önlenmesi, mükerrer suçun önlenmesi, akran ilişkilerinin düzenlenmesi ve akademik başarının artırılması için okul temelli koruyucu-önleyici müdahale stratejilerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Koruyucu-önleyici mekanizmaların işleyişinde çocuk ve gençlerin akranları ve ebeveynlerinin sürece dahil edilmesi müdahale programlarının etkililiği açısından kritik öneme sahiptir. Bu noktada, ebeveynlerin becerilerinin geliştirilerek ve ihtiyaç duydukları danışmanlık hizmetlerinin sunulması sürece dahil edilmesi için profesyonel meslek elemanlarının etkililiği kanıtlanmış tedavi yöntemlerine ilişkin teorik ve pratik eğitimleri almalarının sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Barber, B. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67: 3296-3319.

Crocker, J., Knight, M.K. (2005). Contingencies of Self-Worth. *Current Directions Psychological Science*, 14(4): 200-203.

de Montigny F. ve Lacharite C. (2005) "Perceived Parental Self-Efficacy: Concept Analysis", *Journal of Advanced Nursing*, 49: 387-386.

Garfinkel, L. (2010). Improving Family Involvement for Juvenile Offenders with Emotional/Behavioral Disorders and Related Disabilities. *Behavioral Disorders*, 36 (1): 52-60.

Greenwood, P. (2008). Prevention and intervention programs for juvenile offenders. *Future of Children*, 18: 185-198.

- Herrmann, S. D. & McWhirter, J.J. (1997). The Relationship Between Dimensional Self- concept and Juvenile Gang Involvement: Implications for Prevention, Intervention and Court Referred Diversion Programs. *Behavioral Sciences and the Law*, 15: 181-194.
- Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., van der Laan, P. H., Smeenk, W. & Gerris, J. R. M. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37: 749-775.
- Kenney, R. S., Lac, A., Hummer, F. J., Grimaldi, M. E. & LaBrie, W. J. (2015). Pathways of Parenting Style on Adolescents' College Adjustment, Academic Achievement, and Alcohol Risk. *Journal of College Student Retention: Research, Theory&Practice*, 17(2): 186-203.
- Richard, E. J. (1979). *Juvenile Delinquency and its origins: An integrated theoretical approach*. Cambridge University press, ss. 68-69.
- Schwalbe, S.C. & Maschi, T. (2010). Patterns of Contact and Cooperation Between Juvenile Probation Officers and Parents of Youthful Offenders. *Journal of Offender Rehabilitation*, 49:398-416.
- Shoemaker, J.D. (2009). *Juvenile Delinquency*. Rowman&Littlefield Publishers, United States.
- Stoecker, R. (2016). "İnsan Onuru ve Rencide Paradoksu" (Çeviren: Büşra Çakıl), *Kilikya Felsefe Dergisi*, 1: 90-108.
- Söylemezoğlu, Ü. (2013). *İskalanın Gençlik: Nereden geldim? Ben kimim? Ne istiyorum?*. Dost Kitabevi: Ankara.
- Wright, K.N. & Wright, K.E. (1994). *Family Life, Delinquency and Crime: A Policy makers Guide*. Research summary, 4-21.
- Hagon, J. & Holly, F. (2001). Youth violence and the end of the adolescence. *American Sociological Review*, 66: 874-899.
- Laible, J.D. & Carlo, G. (2004). The Differential Relations of Maternal and Paternal Support and Control to Adolescent Social Competence, Self-Worth, and Sympathy, *Journal of Adolescent Research*, 19(6): 759-782.
- Levy, K. S. (1997). Multifactorial self-concept and delinquency in Australian adolescent. *J. Social Psychol.*, 137: 277-283.
- Oktik, N. (2013). *Sosyal Sapma ve Suçun Sosyolojisine Kuramsal Yaklaşımlar. Suçun Sosyolojisi Cezanın Felsefesi: Temel Kavramlar ve Tartışmalar*. Nobel yayınları: Ankara.
- Price, R. J. (2009). *Birthing Out Delinquents: Alternative Treatment Options For Juvenile Delinquents*. *American University Criminal Law Brief*, 4(1): 51-58.
- Ras, P. (2016). *Özgüven: daha iyi bir hayat için özdeğeri geliştirmek*. Akılçelen kitap, Ankara.
- Catalano, R. F., Morrison, D. M., Wells, E. A., Gilmore, M.R. & Hawkins, J. D. (1992). Ethnic differences in family factors related to early drug addiction. *Journal of Science on Alcohol*, 53: 208-217.
- Satir, V. (2001). *Bir İnsan Yaratmak*. Beyaz yayınları, İstanbul.
- Kazdin, E. A. (2002). The State of Child and Adolescent Psychotherapy Research. *Association for Child Psychology and Psychiatry*, 7(2): 53-59.
- Nursal, N., Ataç, S. (2006). *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*. Yetkin Yayınevi, Ankara.
- Yavuz, H. (2012). Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemi İçindeki Genel Görünümü Üzerine. *Adalet Dergisi*, 42: 58-75.

<http://www.javstudies.com/Defaultx.aspx?ID=101>